IL-KNISJA U L-QABAR TA' SAN LAZZRU F'LARNACA, ĊIPRU

Noel Muscat ofm

Il-belt ta' Larnaca, fix-xaqliba tax-xlokk tal-gżira ta' Ċipru, hi belt moderna maġenb l-ajruport prinċipali ta' din il-gżira u ċentru turistiku ta' importanza. Imma Larnaca għandha storja antika ħafna. Is-sit arkeoloġiku ta' Kition jimmarka waħda mill-bliet magħrufin tal-era klassika. F'Kition twieled il-filosfu Zenone ta' Citium (c. 334 - c. 262 q.K.). Iċ-ċentru storiku

ta' Larnaca għandu wkoll fdalijiet medjevali minn żmien il-Kruċjati u mid-dominazzjoni Latina u mbagħad dik Torka. Fost dawn il-monumenti storiċi l-aktar wieħed importanti hu l-knisja ta' San Lazzru, li skont it-tradizzjoni kien l-ewwel Isqof ta' Kition.

San Lazzru (Eleazarju bl-Ebrajk) kien Lhudi mir-raħal ta' Betanja, xi 3 kilometri fuq ix-xaqliba tal-lvant ta' Ġerusalemm, fuq in-naħa tad-deżert tal-Lhudija taħt l-Għolja taż-Żebbuġ. Fl-Evanġelju Lazzru jissemma b'mod partikulari bħala l-ħabib ta' Ġesù, li l-Mulej qajmu mill-mewt wara erbat ijiem (Ġw 11). L-istess evanġelista Ġwanni jgħidilna li "Ġesù kien iħobbhom lil Marta u lil oħtha (Marija) u lil Lazzru" (Ġw 11,5).

It-tradizzjoni Orjentali dwar il-miġja ta' San Lazzru f'Ċipru

L-Evanġelji ma jgħidulna xejn aktar dwar Lazzru wara li l-Mulej qajmu mill-mewt, ħlief li kien wieħed mill-mistednin fl-ikla li saret f'Betanja sitt ijiem qabel il-mewt ta' Ġesù, u l-fatt li l-qassisin il-kbar kienu ftiehmu li joqtlu anke lil Lazzru, għax ħafna Lhud kienu emmnu f'Ġesù minħabba l-miraklu li sar fil-qabar tiegħu f'Betanja (Ġw 11,45-57 u 12,1-2).

Skont tradizzjoni qawwija fl-Orjent, waqt il-persekuzzjoni li qamet kontra l-insara ta' Ġerusalemm wara li d-djaknu Stiefnu ġie mħaġġar fis-sena 33, kienu bosta dawk l-insara li kellhom jaħarbu. "Dawk li kienu xterdu minħabba l-persekuzzjoni li kienet qamet minħabba Stiefnu waslu sal-Feniċja, sa Ċipru u sa Antjokja" (Atti 11,19). Skont din l-istess tradizzjoni Lazzru kien wieħed mill-insara li ħarab u mar lejn Ċipru. Lazzru seta' kellu madwar 30 sena meta Kristu qajmu mill-mewt. Jingħad li hu mar fil-belt ta' Kition f'Ċipru, u miet hemmhekk madwar is-sena 63, meta kellu 60 sena. Meta l-Appostli Pawlu u Barnaba għaddew minn Ċipru waqt l-ewwel vjaġġ missjunarju fis-sena 45, huma qasmu l-gżira minn Salamina sa Pafos (Atti 13,4-6). Jingħad li meta waslu Kition, huma sabu hemm lil Lazzru. Pawlu kkonsagrah bħala l-ewwel Isqof ta' Kition. B'hekk Lazzru dam Isqof ta' Kition għal 18-il sena, mis-snin 45 sa 63. Wara li miet hu ġie midfun f'Kition, fil-post li fih illum hemm il-knisja ddedikata lilu.

Ma għandna l-ebda informazzjoni dwar x'għamel San Lazzru f'Kition. Li nistgħu nissopponu hu li

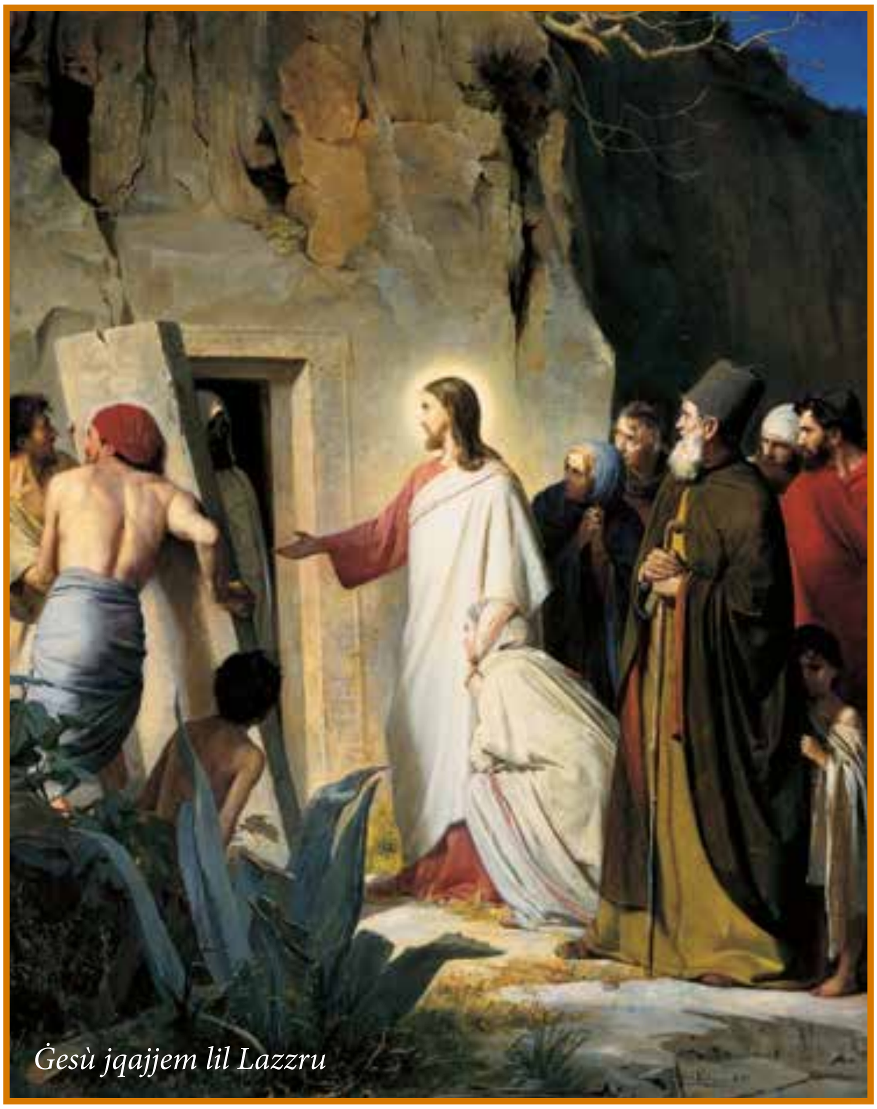

Ġesù jqajjem lil Lazzru

Ikona. San Lazzru Isqof ta' Kition

kellu jaffaċċja żewġ perikli kbar għall-fidi Kristjana. L-ewwel periklu kien ġej mir-reliġjon pagana, li kienet ibbażata fuq il-kult idolatriku tal-alla femminili Afrodite, li Ċipru kienet magħrufa għalih billi jingħad li Afrodite, alla tal-imħabba erotika, twieldet fil-mewġ tal-kosta tan-nofsinhar ta' Ċipru, bejn Limassol u Pafos, fejn sal-lum it-turisti jieqfu biex jammiraw il-blata ta' Afrodite b'tifkira ta' din il-leġġenda. It-tieni periklu, li nafu bih mir-rakkont tal-Atti tal-Appostli dwar il-miġja ta' Pawlu u Barnaba f'Ċipru, kellu x'jaqsam mal-oppożizzjoni tal-komunità Lhudija għall-predikazzjoni tal-Appostli.

Hemm bosta tradizzjonijet popolari tal-Knisja Ortodossa dwar iż-żmien li fih San Lazzru kien jinsab Kition. Storja minnhom tgħid li, matul it-30 sena li fihom għex hemmhekk wara li Kristu qajmu mill-imwiet, hu qatt ma tbissem, ħlief f'okkażjoni waħda meta ra wieħed li kien qed jisraq ġarra tal-fuħħar u qal: "Ara t-tafal jisraq it-tafal". Hu kien dejjem jitħasseb dwar l-esperjenza li kien għamel fil-limbu tul l-erbat ijiem li fihom kien fil-qabar qabel Kristu qajmu mill-mewt, għax kien iltaqa' mal-erwieħ tal-ġusti jistennew bil-ħerqa s-salvazzjoni li Kristu kellu jwettaq fuq is-salib biex hekk jinħelsu mill-ħabs tal-art tad-dlamijiet.

Sal-lum il-ġurnata Larnaca hi magħrufa għall-għadajjar kbar tal-melħ (Salini) li hemm qrib tagħha maġenb il-baħar, proprju fejn illum hemm l-ajruport internazzjonali. Tradizzjoni antika tgħid li dawn is-Salini kienu oriġinarjament għalqa kbira tad-dwieli. Jum minnhom San Lazzru kien miexi maġenb dawn l-għelieqi u talab lill-bdiewa jagħtuh ftit għeneb biex jaqta' l-għatx. Meta dawn ma ridux jagħtuh il-Qaddis ipponta subgħajh lejn qoffa li kienet mimlija għeneb, u dan sar melħ. U biex jikkastiga l-ħruxija ta' dawk in-nies li ma ridux jagħtuh karità, Lazzru biddel dawk l-għelieqi tad-dwieli f'għadira kbira tal-ilma mielaħ.

Hemm ukoll tradizzjoni li titkellem dwar żjara li l-Verġni Marija għamlet lil San Lazzru f'Ċipru. Din it-tradizzjoni tgħid li Lazzru kien imnikket ħafna għax ma setax jara iżjed lil Marija, omm Ġesù. Għal din ir-raġuni hu bagħat ġifen minn Kition lejn l-Art Imqaddsa, biex iġib lill-Verġni Marija u lil San Ġwann l-Appostlu u xi dixxipli oħrajn f'Ċipru. Imma waqt li l-ġifen kien

qed ibaħħar lejn Kition, tempesta kbira ġarritu lejn il-Baħar Eġew, fuq ix-xtut tal-Monte Athos, il-penisola famuża fil-Greċja, fejn hemm iċ-ċentu tal-monakeżimu Grieg Ortodoss b'ħafna monasteri li għadhom jeżistu sal-lum. Hemmhekk il-Verġni Marija ikkonvertiet lill-pagani u talbet il-barka ta' Binha Ġesì fuq l-irħieb kollha li fil-ġejjieni kellhom iqaddsu dik il-muntanja bil-preżenza tagħhom. Imbagħad marret Kition, fejn iltaqgħet ma' Lazzru, u tatu bħala rigal palju episkopali li kienet nisġet hi b'idejha stess. Imbagħad, wara li bierket il-Knisja ta' Kition, hi reġgħet lura lejn l-Art Imqaddsa.

It-tradizzjoni dwar il-miġja ta' San Lazzru f'Ċipru u l-konsagrazzjoni tiegħu bħala Isqof ta' Kition hi mifruxa ħafna fil-Knejjes Ortodossi, saħansitra fir-Russja, fejn hemm il-monasteru ta' Pskov iddedikat lil San Lazzru, Isqof ta' Kition.

Fil-qedem kien hemm drawwa reliġjuża f'Larnaca. Fil-festa ta' San Lazzru, li dejjem taħbat is-Sibt qabel Ħadd il-Palm, it-tfal kienu jiġu bil-friegħi tal-palm, u fosthom kien ikun hemm tifel jirrappreżenta lil San Lazzru. Dawn it-tfal kienu jmorru jduru fid-djar ta' Larnaca, flimkien mal-qassisin u l-irħieb li jġorru fjuri ħomor, u kienu jkantaw innijiet dwar il-qawmien mill-imwiet ta' San Lazzru. Quddiem il-knisja ta' San Lazzru kienet issir rappreżentazzjoni sagra dwar il-miraklu tal-qawmien ta' Lazzru. Dawn id-drawwiet illum spiċċaw, imma l-festa ta' San Lazzru għadha ssir b'solennità kbira b'ċerimonji tar-rit Biżantin fil-knisja u b'purċissjoni bl-ikona ta' San Lazzru.

Il-Knisja u l-Qabar ta' San Lazzru f'Larnaca

Il-knisja ta' San Lazzru f'Larnaca kienet magħrufa mill-qedem. Il-pellegrini lejn l-Art Imqaddsa, li kienu jbaħħru u jieqfu Ċipru, kienu jqisu l-knisja ta' San Lazzru f'Larnaca bħala parti

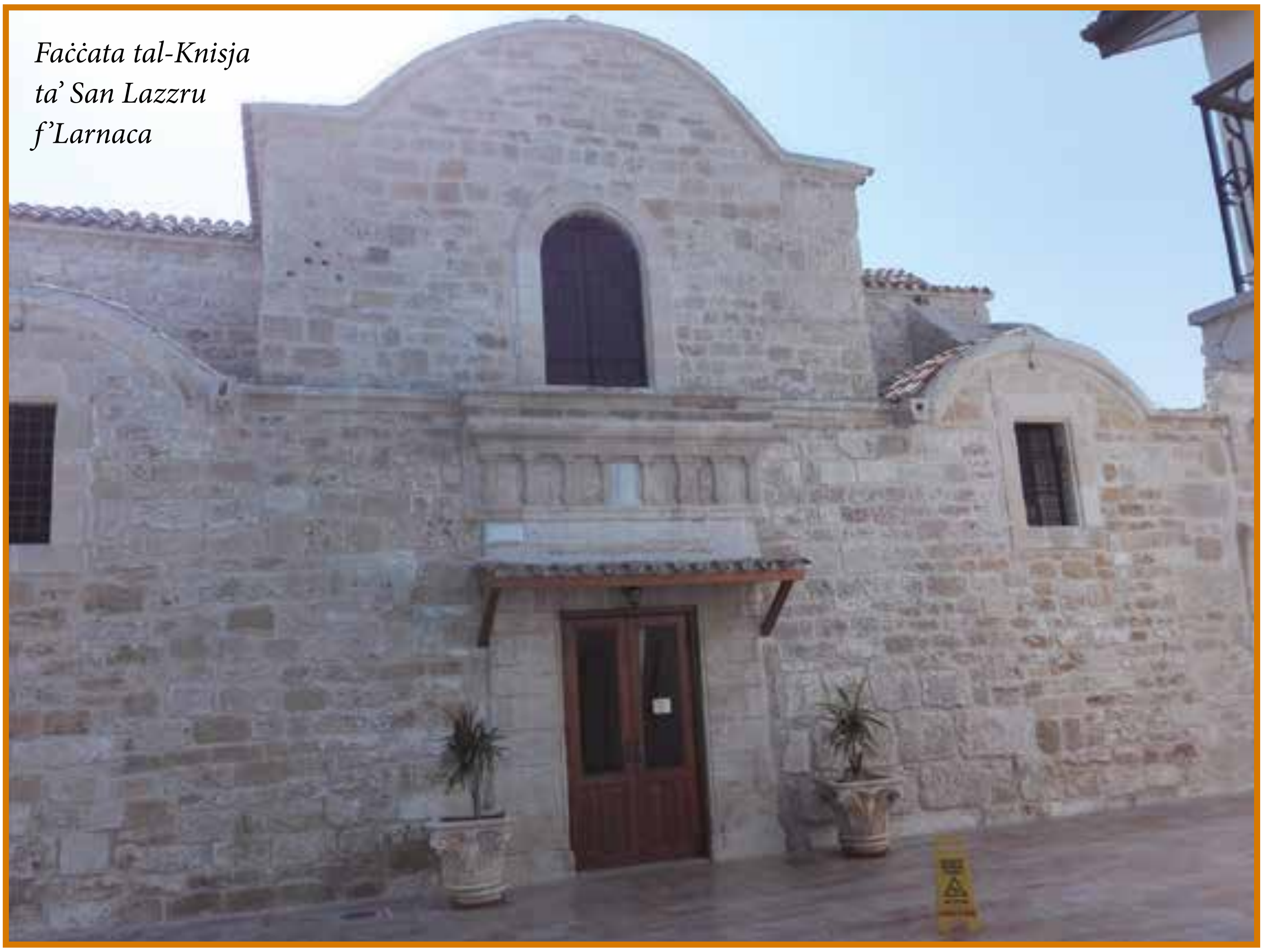

Faċċata tal-Knisja ta' San Lazzru f'Larnaca

Pietro Della Valle

integrali mill-pellegrinaġġ tagħhom fl-Art Imqaddsa. F'dan il-post insibu xhieda ta' bosta mirakli ta' fejqan li seħħew bl-interċessjoni ta' San Lazzru, kif jikteb Pietro Della Valle, nobbli Ruman li żar Larnaca fl-1614-1626, li jgħid li għalkemm hemm dubji dwar jekk San Lazzru ġiex verament Ċipru, imma din il-verità hi ppruvata mill-mirakli li l-Qaddis iwettaq ta' kuljum f'din il-knisja. L-importanza tal-knisja ta' San Lazzru bħala post ta' pellegrinaġġ issaħħet fl-1972, meta waqt xogħlijiet ta' restawr fil-knisja, ġew skoperti xi relikwi ta' persuna qaddisa f'sarkofagu tal-irħam taħt il-presbiterju tal-knisja.

Storikament ir-relikwi ta' San Lazzru nstabu għall-ewwel darba fis-sena 890, fil-qabar tiegħu fil-knisja ċkejkna li kienet inbniet dak iż-żmien. Dawn il-fdalijiet instabu f'sarkofagu tal-irħam li fuqu kien hemm din l-iskrizzjoni: "Lazzru, li kien ilu mejjet erbat ijiem, il-ħabib ta' Kristu." Meta nstabu dawn ir-relikwi, l-Imperatur Bizantin Leo VI, kif kienet drawwa dak iż-żmien, ordna li r-relikwi tal-Qaddis jinġabu Kostantinopli, il-belt kapitali tal-Imperu. Bħala rikompensa hu bagħat flus u bennejja biex jibnu l-knisja ta' San Lazzru. Ma nistgħux nimmaġinaw li l-insara ta' Kition bagħtu r-relikwi kollha mingħajr ma żammew xi ftit minnhom fil-qabar oriġinali tal-Qaddis. Il-fatt li nstabet biss parti żgħira minn dawn ir-relikwi hu evidenza tal-awtentiċità ta' din il-ġrajja. Fuq in-naħa tal-lvant tas-sarkofagu tal-irħam li hemm taħt l-altar, wieħed għadu jara l-iskrizzjoni bil-Grieg tal-kelma FILIOU, jiġifieri "ħabib". X'aktarx li dan is-sarkofagu sar flok dak oriġinali, minħabba l-fatt li dan ġie trasferit lejn Kostantinopli flimkien mal-kumplament tar-relikwi.

Il-ġrajja tat-translazzjoni tar-relikwi ta' San Lazzru minn Kition għal Kostantinopli ġiet imfakkra għal dejjem minn Aretas, Isqof ta' Ċesarija, f'żewġ omeliji tiegħu għal din l-okkażjoni. Fl-ewwel waħda hu jfaħħar il-wasla tar-relikwi qaddisa minn Kition għal

Kostantinopli, u fit-tieni omelija hu jiddeskrivi bid-dettall il-purċissjoni li l-Imperatur ordna li ssir biex jitwasslu r-relikwi minn Chryssoupolis lejn il-kattidral ta' Santa Sophia. Barra mill-knisja li bena f'Kition, l-Imperatur Leo VI bena wkoll knisja oħra ddedikata lil San Lazzru f'Kostantinopli. Meta Kostantinopli ġiet ivvandalizzata mill-armata tar-4 Kruċjata fl-1204, il-Kruċjati ġarrew magħhom lejn l-oċċident it-teżori u r-relikwi li sabu f'Kostantinopli. Jingħad li r-relikwi ta' San Lazzru ttieħdu Marsilja fi Franza, imma sparixxew ukoll minn din il-belt u sal-lum ħadd ma jaf fejn spiċċaw.

It-tradizzjoni tal-punent rigward San Lazzru tmur lura għall-Medjuevu, u hi ċċentrata fir-reġjun ta' Provenza. Din it-tradizzjoni tgħid li Lazzru, Marta u Marija, tkeċċew mill-Art Imqaddsa mill-Lhud li kienu qajmu persekuzzjoni kontra l-insara ta' Ġerusalemm. Dawn xeħtuhom ġo dgħajsa bla qlugħ, bla moqdief u bla tmun, u wara vjaġġ mirakoluż it-tliet aħwa waslu Provenza, f'post li llum jismu Sainte-Maries. Il-familja mbagħad kompliet tevanġelizza n-nofsinhar ta' Franza. Lazzru mar f'Marsilja, fejn ikkonverta l-popolazzjoni għall-Kristjaneżimu u sar l-ewwel isqof tal-belt. Waqt il-persekuzzjoni ta' Domizjanu qafluh il-ħabs u qatgħulu rasu f'għar taħt il-ħabs. Il-ġisem tiegħu mbagħad ittieħed f'Autun, fejn jinsabu l-fdalijiet tiegħu fil-kattidral ta' Autun, iddedikat lil *Saint Lazare*. Imma l-abitanti ta' Marseilles żammew għandhom ir-ras ta' San Lazzru. Hemm qabar ieħor li jingħad li fih hemm ir-relikwi ta' San Lazzru fl-Abbazija ta' Vézelay fil-Burgundja. It-tradizzjoni ta' Provenza dwar San Lazzru tferrxet permezz tal-*Legenda Aurea* ta' Jacobus de Voragine (seklu 13).

Din it-tradizzjoni hi naturalment minbija fuq il-fatti rrakkontati qabel, jiġifieri li r-relikwi ta' San Lazzru kienu ttieħdu mill-Kruċjati minn Kostantinopli u miġjubin fl-Ewropa, fejn spiċċaw f'Marseilles. Hekk it-titlu ta' San Lazzru, Isqof ta' Kition, ġie mibdul għal San Lazzru, Isqof ta' Marseilles, fit-tradizzjoni oċċidentali.

Il-Knisja ta' San Lazzru f'Larnaca hi waħda miż-żewġ knejjes bi tliet koppli li

Knisja ta' San Lazzru. Jidru l-bażi tat-tliet koppli

jeżistu llum f'Ċipru (il-knisja l-oħra hi dik mibnija fuq il-qabar tal-Appostlu San Barnaba, qrib Famagusta). Sfortunatament il-koppli tal-knisja ta' Larnaca ma għadhomx jidhru, ħlief għall-bażi tagħhom. Dawn iż-żewġ knejjes huma differenti mill-knejjes oħrajn Ortodossi f'Ċipru, li ħafna minnhom fihom koppli, għax huma għandhom pjanta arkitettonika rara.

Kif għidna, l-Knisja ta' San Lazzru nbniet tard fis-seklu 9 (qrib is-sena 890) mill-Imperatur Leo VI ta' Byzantium (Kostantinopli). Hi nbniet bi tliet navati u tliet koppli waħda wara l-oħra fuq in-navata ċentrali. It-tliet koppli tħattew u ma baqax ħlief il-bażijiet tagħhom. X'aktarx li huma tħattew wara l-okkupazzjoni Torka tal-gżira fl-1571. Ċertu uffiċjal Tork ordna li jitħattew għax, hu u dieħel fil-port ta' Larnaca bil-ġifen, hu miel biex jagħti qima għax ħasibhom li kienu koppli ta' moskea. Hemm min jgħid li huma ġġarrfu waqt terremot f'sena mhix magħrufa. Hu x'inhu, ir-raħeb Russu Vassili Barsky, li żar il-knisja fl-1734, jgħid li l-koppli kienu meqrudin.

Qrib it-tmiem tal-ħakma Venezjana ta' Ċipru (1489-1571), jew inkella madwar l-1750, meta saru xogħlijiet ta' restawr mill-Isqof ta' Kition Makarios, inbnew l-arkati gotiċi li għadhom jidhru mal-ġenb tan-navata tan-nofsinhar tal-knisja. Il-kampnar sabiħ tal-knisja nbena fl-1857. Sa dak iż-żmien il-knisja qatt ma kellha kampnar tal-ġebel u l-qniepen kienu mdendlin ma' pilastri tal-injam fuq pedestall. Fi żmien l-okkupazzjoni Torka ta' Ċipru, mill-1571 sa nofs is-seklu 19, kienu projbiti il-kampnari kif ukoll l-użu tal-qniepen. It-Turkija neħħiet din il-projbizzjoni fl-1856 wara l-insistenza tar-Russja, li ddefendiet id-drittijiet tal-Ortodossi, imma xorta waħda l-qniepen setgħu jintużaw biss bil-permess tal-awtoritajiet Torok. F'Nicosia fl-1858 kien ingħata permess li titpoġġa qanpiena

waħda fil-knisja Panagia Faneromeni. Il-Knisja ta' San Lazzru f'Larnaca kellha qniepen ħafna qabel l-1856, u t-Torok kienu jittolleraw dan, billi n-nies ta' Larnaca kellhom aktar libertajiet minħabba l-eżistenza tal-Konsolati barranin tal-pajjiżi Ewropej u l-preżenza ta' bosta merkanti Ewropej fil-belt. Matul il-ħakma Franka ta' Ċipru taħt id-dinastija tal-familja rjali Lusignan (1192-1489) u dik Veneta (1489-1570) il-Knisja ta' San Lazzru kellha kampnar imponenti, kif jidher fil-pjanti antiki ta' Larnaca ppubblikati mill-vjaġġaturi Ewropej ta' dak iż-żmien, li fihom il-Knisja ta' San Lazzru tidher bil-koppli tagħha u b'kampnar għoli. Billi l-Biżantini ma kinux jibnu kampnari għoljin, nistgħu nissoponu li dan il-kampnar kien opra tal-ħakkiema Franki Ewropej (Franċiżi u Veneti), u kien mibni skont l-istil Taljan ta' kampnari għoljin.

It-twieqi tal-knisja kienu oriġinarjament iżgħar u idjaq minn dawk tallum, minħabba raġunijiet ta' difiża. Hekk ftit dawl kien jasal fil-knisja, li kienet x'aktarx mudlama bħal fil-każ tal-arkitettura tal-knejjes Biżantini. Għandna tpinġija tal-knisja minn Seigneur de Villamont, vjaġġatur li fl-1589 kien żar Ċipru.

Jidher li l-arkitettura tal-knisja, li hi pjuttost rari u unika, kienet timpressjona diversi vjaġġaturi barranin. Alexander Drummond, li kien Konslu Ingliż f'Aleppo, Sirja, u li żar Ċipru fl-1745, jikteb: "Fil-belt ta' Salines (kif kienet magħrufa Larnaca fost l-Ewropej), hemm knisja dedikata lil San Lazzru; l-arkitettura tagħha hi ta' stil li qatt ma rajt bħalu qabel." Pietro Della Valle (1614-1626) jiddeskrivi l-knisja bħala "waħda antika, mibnija fi stil sabiħ arkitettoniku."

L-aktar opra ta' arti prezzjuża tal-Knisja ta' San Lazzru hi l-ikonostasi, li hi meqjusa bħala wieħed mill-aktar eżempji fini ta' skultura fl-injam f'Ċipru. Din l-ikonostasi, flimkien ma' dik tal-knisja ta'

Knisja ta' San Lazzru minn ġewwa

L-Ikonostasi artistiku skulturat fl-injam

Tripiotis f'Nicosia, inħadmu mill-mastrudaxxa espert Hadji-Savvas Taliadoros, li kien minn Nicosia. Inħadmet bejn l-1773 u l-1782. Ftit taż-żmien wara, fl-1793-1797, ġiet miksija bid-deheb. L-ikoni sbieħ fuq din l-ikonostasi nħadmu mill-pittur Hadji-Michael u l-iskola tiegħu. L-ikonostasi hi mżejna b'120 ikona ta' valur artistiku kbir. Hemm 13-il ikona kbira fil-faċċata ta' isfel, li jirrappreżentaw xbihat komuni fl-arti Ortodossa (fosthom Kristu Pantocrator, Il-Verġni Marija Theotokos, San Mikiel, San Ġwann Battista, San Ġorġ, San Dimitri, Santi Kostantinu u Elena, San Nikola). Fil-għoli hemm 60 ikona żgħira fuq żewġ livelli (30 ikona f'kull livell). Hemm imbagħad 25 ikona madwar il-bibien tas-Santwarju (il-bibien li jdaħħluk wara l-ikonostasi, fl-ispazju riservat għall-kleru), u hemm 4 ikoni oħrajn madwar il-Kurċifiss fiċ-ċentru, bir-rappreżentazzjoni simbolika tal-pellikan taħt is-salib. Il-kumplament huma ikoni żgħar, li 16 minnhom jinsabu fin-nofs tal-għoli tal-ikonostasi, u tnejn fil-quċċata.

L-altar hu kapolavur fl-iskultura fl-injam li nħadem fl-1773. L-istess jingħad għat-tron tal-isqof, li fih ikona ta' San Lazzru datata 1734. Hemm ukoll ikoni Biżantini oħrajn antiki, li x'aktarx kienu parti mill-ikonostasi l-antika. Waħda minnhom hi ikona ta' San Lazzru liebes ta' isqof b'kasola bis-slaleb. Hemm ikona oħra li tirrappreżenta l-qawmien mill-imwiet ta' Lazzru. Hemm 4 ikoni mdendlin mal-pilastri taħt il-koppla ċentrali li jirrappreżentaw ikona Russa tal-Verġni Marija mżejna b'qafas tal-fidda, ikona tal-qawmien ta' Lazzru mill-mewt, ikona ta' San Nikola u waħda ta' San Ġorġ, b'xeni mill-ħajja tiegħu. Huma xogħol ta' Jacovos Moscos minn Kreta u saru fl-1717.

Jidher li fl-antik il-knisja minn ġewwa kienet miksija bl-affreski, għaliex sa qisu xi mitt sena ilu kienu għadhom jidhru xi fdalijiet ta' affreski fuq il-pilastri tal-koppla ċentrali. Dawn l-affreski spiċċaw minħabba li f'Larnaca hemm ħafna umdità, speċjalment fil-kwartier ta' Scala. Fil-fatt, sa seklu ilu l-għadira kbira tal-melħ li hemm fil-lbiċ tal-knisja, bejn il-belt moderna ta' Larnaca u l-ajruport internazzjonali, kienet kollha żona umda fejn kien jinġabar ħafna ilma qiegħed, u kienet magħrufa bħala "L-Għadajjar ta' San Lazzru."

Għal din ir-raġuni l-belt antika ta' Larnaca kienet tinsab aktar 'il ġewwa, u

l-Knisja ta' San Lazzru, hekk qrib il-baħar, kienet maqtugħa għaliha waħedha u kienet tiffunzjona bħala monasteru. Matul il-ħakma tal-Franki kienet saret monasteru tal-Benedittini, u għal xi żmien kienet ukoll tal-Armeni.

Meta t-Torok okkupaw Ċipru fl-1570 huma ħadu l-Knisja ta' San Lazzru, kif għamlu bil-knejjes kollha tal-Latini. Imma fl-1589 it-Torok biegħu lura l-knisja lill-Griegi Ortodossi, li kellhom iħallsu 3000 biċċa tad-deheb. Meta l-Griegi ħadu l-knisja f'idejhom, huma ħallew lil-Latini wkoll juffiċjawha darbtejn fis-sena, fil-festa ta' San Lazzru u f'dik ta' Santa Marija Maddalena. Il-Latini, rappreżentati mill-Franġiskani tal-Kustodja tal-Art Imqaddsa, kienu jqaddsu fuq altar fin-navata tat-tramuntana tal-knisja. Dan il-privileġġ tneħħielhom fl-1794 mill-Arċisqof Chrysanthos għax l-Ortodossi qalu li l-Latini kienu qed jippretendu li jkunu proprjetarji tal-knisja flimkien magħhom. Sallum il-ġurnata, fuq il-bieb tan-navata tat-tramuntana għadu jidher is-salib kożmiku tal-Latini (is-salib ta' Ġerusalemm, l-emblema tal-Kustodja tal-Art Imqaddsa), u fl-istess navata għad hemm l-altar Latin li hu evidenza tal-preżenza tal-Kattoliċi għal diversi sekli f'din il-knisja.

Fil-bidu tas-seklu 18 il-kwartier ta' Scala kien qed jikber f'belt oħra maġenb il-belt ta' Larnaca. Il-Knisja ta' San Lazzru saret parroċċa tal-belt ta' Scala. Kienet dejjem magħrufa bħala "il-Monasteru", ukoll jekk ma kinetx baqgħet hekk. Iċ-ċelel monastiċi madwarha u r-ritwal monastiku li baqa' għaddej kienu jfakkru li hemmhekk kien monasteru u knisja fejn kienu jiġu ċċelebrati r-riti qaddisa b'dinjità u dekor. Madwar il-knisja nbnew diversi ospizji għall-pellegrini, għax bosta pellegrini lejn l-Art Imqaddsa kienu jieqfu Ċipru biex iżuru l-qabar ta' San Lazzru f'Larnaca.

Iż-żewġt ibliet ta' Larnaca u Scala, li oriġinarjament kienu xi kilometru u nofs imbegħdin minn xulxin, inbnew fil-Medjuevu fuq il-fdalijiet tal-belt antika ta' Kition. Matul l-okkupazzjoni tal-familja rjali Lusignan u dik ta' Venezja (1192-1570) Larnaca biss kienet teżisti bħala belt, u kienet xi kilometru 'l ġewwa mill-baħar, filwaqt li Scala, jew kif kienu jsejħulna l-Ewropej, il-Marina, fejn tinsab il-Knisja ta' San Lazzru, kienet qrib is-Salini, u saret żona importanti

Kripta tal-Qabar ta' San Lazzru

għall-esportazzjoni tal-melħ. Fis-seklu 15 il-port ta' Famagusta naqas fl-impotanza tiegħu, u Larnaca saret aktar importanti bħala port. Fiha ġew joqogħdu diversi merkanti Ewropej, li kienu jaqduhom il-Franġiskani Riformati. L-aktar pajjiżi importanti kollha kellhom Konsolati f'Larnaca (Franza, Ingilterra, Awstrija, Napli, Venezja, Ragusa jew Dubrovnik, Sqallija, Spanja, Russja, Greċja, Olanda). Dawn kienu waqqfu l-Konsolati fil-port ta' Scala, jiġifieri fiż-żona tal-Knisja ta' San Lazzru. Filwaqt li Nicosia kienet il-belt kapitali amministrattiva ta' Ċipru, Larnaca kienet iċ-ċentru kummerċjali u diplomatiku. Dan sas-seklu 20, meta l-Konsolati marru Nicosia u Larnaca spiċċat bħala belt kummerċjali. Sal-bidu tas-seklu 20 Larnaca kienet iċ-ċentru diplomatiku u kummerċjali ta' Ċipru, u kellha rwol importanti fl-oqsma edukattivi, soċjali u kulturali. Imma wara l-Konsolati ġew trasferiti f'Nicosia u żviluppaw il-portijiet ta' Famagusta u Limassol, Larnaca tilfet l-importanza ċentrali li kellha qabel.

Il-Knisja ta' San Lazzru kienet hekk marbuta mal-ħajja f'Larnaca u mal-istorja tagħha. Għal xi żewġ sekli u nofs din il-knisja kienet iċ-ċentru reliġjuż, etniku, filantropiku u edukazzjonali tal-belt. Kien inħatar Kumitat fl-1854 biex jieħu ħsieb din il-knisja. Matul l-okkupazzjoni Torka dan il-Kumitat kien meqjus bħala r-rappreżentant uffiċjali tal-komunità ta' Scala. L-awtoritajiet Torok kienu jħarsu lejn din il-knisja bħala fattur importanti fil-ħajja tal-belt.

Fl-edukazzjoni r-rwol tal-Knisja ta' San Lazzru kien uniku. Fi Scala-Larnaca kien hemm xi skejjel privati, imma kienu biss miftuħin għat-tfal tal-familji għonja jew tal-familji diplomatiċi tal-Konsli. Madwar l-1850 din il-knisja waqqfet skejjel pubbliċi u kienet taħdem id f'id mal-monasteru ta' San Ġorġ għall-ħarsien tal-edukazzjoni Kristjana f'Ċipru. Waħda minn dawn l-iskejjel kienet tinsab fil-bitħa wara l-knisja, u twaqqfet fl-1857.

Fl-1922-1927 twaqqaf ukoll Mużew ta' San Lazzru fil-bitħa ta' wara l-knisja. Dan il-Mużew kellu fih diversi ikoni Biżantini, li x'aktarx kienu jinsabu f'ikonostasi aktar antika. Il-Mużew kien iħares fih ukoll diversi teżori tal-knisja. Sfortunatament, dawn l-oġġetti aktar tard ġew trasferiti lejn il-Kastell ta' Larnaca, fil-kwartier Tork ta' Scala, ftit metri biss bogħod mill-Knisja ta' San Lazzru. Matul ir-rewwixti tat-Torok fl-1963 dawn l-oġġetti spiċċaw f'idejn ir-ribelli Torok u sparixxew.

Sal-lum il-ġurnata il-festa ta' San Lazzru għadha tiġi ċċelebrata is-Sibt ta' qabel Ħadd il-Palm. Iċ-ċelebrazzjonijiet solenni li jsiru fil-Knisja ta' San Lazzru mill-Griegi Ortodossi huma bidu tal-Ġimgħa Mqaddsa, hekk li huma ħafna dawk il-pellegrini Ċiprijoti li, wara li jiċċelebraw il-festa ta' San Lazzru f'Larnaca, itiru lejn Israel għaċ-ċelebrazzjonijiet tal-Għid fl-Art Imqaddsa, u l-aktar għal-liturġija tan-Nar Imqaddes fil-Bażilika tal-Qabar ta' Kristu nhar Sibt il-Għid. Din hi r-rabta intima bejn il-Knisja u t-tieni qabar ta' San Lazzru f'Larnaca, ta' din il-knisja Biżantina antikissima dedikata lill-ewwel Isqof ta' Kition, u l-Art Imqaddsa fejn Lazzru kien jgħix f'Betanja, u fejn Kristu tant sab ħbiberija u mħabba u ta l-ewwel sinjal tar-resurrezzjoni ta' Ħadd il-Għid il-Kbir.